

УДК 630*231.2

ВІДНОВЛЕННЯ КОРИННИХ ДЕРЕВОСТАНІВ ЯК ОСНОВА ЗАСТОСУВАННЯ ВИБІРКОВОЇ СИСТЕМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

М.М. Запоточний¹

Формування стійких лісостанів, які відповідають вимогам екологічно орієнтованого лісівництва, є головним завданням ведення лісового господарства в сучасних умовах за інтенсивного антропогенного (зокрема і рекреаційного) впливу. При цьому застосовують індивідуальні та диференційовані підходи до ведення лісового господарства, одним з яких є відновлення корінних деревостанів. Ці принципи можуть бути реалізовані на практиці за вибіркової системи господарювання, застосовуючи безперервні рубки лісовідновлення і переформування, що забезпечить еволюційну динаміку типів лісу.

Ключові слова: вибіркоче господарювання, лісовідновні рубки, рубки переформування, стійкість лісів.

Постановка проблеми. Прогресуючий антропогенний (зокрема і рекреаційний) вплив на довкілля призвів до зниження біологічної стійкості лісових екосистем і небажану зміну їх складу і структури. Посилення різних форм такого впливу сьогодні становить істотну загрозу стабільності природним екосистемам і збереження біорізноманіття. Існуюча суцільно-лісосічна система господарювання, яка є найбільш віддаленою від наближеного до природи лісівництва, призвела до спрощення структури лісостанів та зниження їх життєздатності, стала наслідком переважання монодомінантних похідних ялинових насаджень, які мають порівняно низьку еколого-стабілізаційну роль, сприяють розповсюдженню у хвойних насадженнях інвазій ентомошкідників, а також кореневих гнилей, які спричиняються кореневою губкою і частково опеньком осіннім. Тому потрібно терміново здійснити лісівничо-оздоровчі заходи в них та відновлення корінних деревостанів.

Виклад основного матеріалу. У практиці лісового господарства є багато прикладів, коли створення чистих лісових культур призводило до небажаних наслідків. Це стосується насамперед похідних ялинових монокультур у Карпатах [1]. Наявність великих площ таких культур потребує відповідної системи господарювання і власне тих заходів, які змогли б підвищити стійкість таких лісів. Разом з тим потрібне розроблення більш досконалих альтернативних систем ведення лісового господарства, хоча жодну із систем лісовирощування не можна рекомендувати повсюдно чи відхилити зовсім через те, що різноманітні природні умови потребують диференційованих методів лісівництва [5].

Технологія створення і формування стійких лісостанів ґрунтується на вирощуванні цільових насаджень залежно від мети господарювання, кліматичних і ґрунтово-гідрологічних умов, біології та екології порід. Так, у лісах експлуатаційного значення головним завданням є вирощування максимальної кількості деревини відповідної якості і розмірів, забезпечуючи при цьому ріст головної породи. У рекреаційних лісах, де головним завданням є забезпечення санітарно-гігієнічних і естетичних умов, треба забезпечувати різноманітними деревними породами та кущами з високими гігієнічними і декоративними якос-

тями [1]. У першому і другому випадках застосовують різні, але якомога ближчі до природного лісу, індивідуальні і диференційовані підходи до планування і ведення лісового господарства в різних умовах.

Усі ці принципи можуть бути реалізовані на практиці за відповідної системи господарювання, насамперед – вибіркової, застосовуючи при цьому вимоги екологічно-орієнтованого лісівництва. Особливу увагу приділяють апробації у виробничих умовах сучасних інтерпретацій окремих способів рубок деревостанів та прийомів лісовідновлення, властивих екологічно орієнтованому лісівництву, зокрема: проведення вибіркового, поступового і вузько-лісосічного способів лісовідновних рубок; залишення на зрубках дерев-насічників; проведення лісогосподарських заходів зі сприяння появі самосіву головних порід і збереження природного поновлення [5].

Вважають, що вибіркоче рубки сприяють природному поновленню таких деревних порід, як ялина європейська, ялиця біла, бук лісовий, тобто основних лісотворних порід гірських лісів, за умови, якщо зімкнутість крон після рубки не буде меншою 0,5. Тоді вибіркоче рубки майже не порушують екологічний баланс лісу: захищений від ерозії ґрунт постійно задовольняє ліс у поживних речовинах, посилюється захисні властивості насаджень, безперервно відбувається лісопоновлення природним шляхом, а східчаста зімкнутість пологів дає змогу ефективніше використовувати світловий фактор [4].

Вирубуючи частину дерев певних порід, віку, розміру та якості, даючи при цьому потрібний простір для росту молодих дерев, створюються сприятливі умови для поновлення та оздоровлення лісових насаджень. Тому вважають, що вибіркоче рубки цілком відповідають природі лісу.

Запровадження наближеного до природи лісівництва, за якого досягається безперервне існування лісового покриву багатофункціонального призначення, збереження біорізноманіття і відтворення біологічно стійких, високопродуктивних, різновікових, мішаних лісостанів зі складною вертикальною і горизонтальною структурою, на основі природного насінневого поновлення є дуже доцільним, особливо для гірських лісів Українських Карпат, де лісова площа мусить бути постійно покрита насадженнями. Промислово розвинені країни вже давно прагнуть мати такі покриті лісом землі, надаючи особливого значення багатофункціональному призначенню лісів. Все це збільшує питому вагу вибіркового рубок.

Застосування методології наближеного до природи лісівництва і сприйняття цієї лісівничої парадигми як такої є позитивними передумовами впровадження саме вибіркової системи господарювання. Для досягнення цієї мети потрібно збільшувати кількість різновікових мішаних лісів, а для цього потрібно запровадити безперервні рубки лісовідновлення і переформування.

Лісовідновні рубки – це комплексні рубки, які поєднують елементи рубок головного користування та доглядових рубань для поновлення і посилення захисних, водоохоронних та інших корисних властивостей лісів, збереження біорізноманіття, підтримання і формування складної породної, ярусної і вікової структури деревостанів [2]. Найменування рубок лісовідновними вказує на те,

¹ наук. співроб. М.М. Запоточний, канд. с.-г. наук – УкрНДІгірліс ім. П.С. Пастернака, м. Івано-Франківськ

що внаслідок їх проведення відновлення молодого покоління лісу повинно проходити тільки природним шляхом.

Способи лісовідновних рубок мають бути комплексними, з поєднанням добровільно-вибіркових і групово-вибіркових рубок верхнього намету деревостану та проведенням доглядових рубань за деревами нижніх ярусів. Ці способи диференціюються залежно від породного складу, вікової структури, повноти деревостанів, наявності та життєздатності підросту господарсько-цінних порід.

Останнім часом у практиці лісівництва часто використовують термін переформування, його розглядають як процес реструктуризації вже сформованих біоценозів. Тобто переформувати можна щось вже сформоване неправильно, чи як наслідок відсутності формування після рубки, або екологічного стихійного явища, чи антропогенного (зокрема і рекреаційного) впливу, якщо в цьому є потреба [2].

Переформування апріорі визначає недосягнення результатів формування або невірні його спрямовувальні завдання. Тобто це процеси спрямованого антропогенного впливу лісогосподарськими заходами для отримання певного стану, прогнозованого результату чи утримання ситуації в певних параметрах. Процес господарського втручання у таких випадках може визначатись як формування, підтримки чи забезпечення стійких параметрів лісової екосистеми.

Рубки переформування у похідних ялиниках проводять у всіх категоріях лісів згідно з "Правилами поліпшення якісного складу лісів" і поєднують першочергове, одночасне вирубування окремих дерев або їх груп із сприянням природному лісовідновленню з метою формування корінних деревостанів. Стадії переформування похідних ялиників – це основні етапи трансформації похідних ялиників у корінні, які характеризуються певними розмірними параметрами деревостанів і складом порід та їх змінами, а також особливостями функціонування корінних деревостанів [3].

Основними завданнями рубок переформування є перетворення одновікових чистих у різновікові мішані багатоярусні деревостани та сприяння природному відновленню корінних деревостанів. Рубки переформування, як складова вибіркової системи ведення господарства, є економічно доцільними для лісогосподарських підприємств. При цьому зникає потреба у заготівлі насіння, виращуванні садивного матеріалу, створенні культур і догляду за ними.

Висновки. Ведення лісового господарства вважають екологічно збалансованим, якщо формування насаджень забезпечує еволюційну динаміку типів лісу. Реалізація лісогосподарських заходів з відновлення корінних деревостанів, застосовуючи вибіркочну систему господарювання у вигляді рубок лісовідновлення і переформування, дасть змогу в перспективі забезпечити сталість лісокористування у всіх регіонах, значно поліпшити якісний склад лісів, оптимізувати вікову структуру насаджень, домогтись поновлення деревостанів природним шляхом, підвищити їх стійкість, естетичну цінність і продуктивність.

Література

1. Генсирук С.А. Ліси – багатство і краса землі / С.А. Генсирук. – К. : Вид-во "Наук. думка", 1980. – 212 с.

2. Порадник Карпатського лісівника / за ред. М.В. Чернявського, В.І. Парпана. – Івано-Франківськ : Вид-во "Фоліант", 2008. – 368 с.

3. Рекомендації з ведення лісового господарства в похідних ялиниках Українських Карпат / кер. В.І. Парпан. – Івано-Франківськ : Вид-во УкрНДДігріліс, 2013. – 33 с.

4. Свиріденко В.Є. Лісівництво. підручник / В.Є. Свиріденко, О.Г. Бабіч, Л.С. Киричок. – К. : Вид-во "Арістей", 2005. – 544 с.

5. Чернявський М.В. Наближене до природи ведення лісового господарства в Україні / М.В. Чернявський, Г.Т. Криницький, В.І. Парпан // Наукові праці Лісівничої академії наук України : зб. наук. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 9. – С. 29-35.

Надійшла до редакції 04.04.2016 р.

Запоточный М.М. Возобновление коренных древостоев как основа применения избирательной системы хозяйствования

Формирование устойчивых древостоев, которые соответствуют требованиям экологически ориентированного лесоводства, является главной задачей ведения лесного хозяйства в современных условиях при интенсивном антропогенном (в частности и рекреационном) воздействии. При этом применяют индивидуальные и дифференцированные подходы к ведению лесного хозяйства, одним из которых является восстановление коренных древостоев. Эти принципы могут быть реализованы на практике при избирательной системе хозяйствования, применяя непрерывные рубки лесовосстановления и переформирования, что обеспечит эволюционную динамику типов леса.

Ключевые слова: производные насаждения, коренные насаждения, рекреационный потенциал, биологическая стойкость.

Zapotochnyi M.M. Restoration of Native Stands as the Basis of a Selective Economic System

Formation of sustainable forest stands that meet environmentally oriented forestry is the main task of forestry management in modern terms under intense anthropogenic and recreational effects. Individual and differentiated approaches to forest management, one of which is the restoration of native stands, are applied. These principles can be implemented in a selective economic system, applying continuous felling of forest regeneration and reorganization, which will provide the evolutionary dynamics of forest types.

Keywords: derivative planting, native planting, recreation potential, biological firmness.

УДК 502.7:631.524:581.55:58.006(477.41)

МОНІТОРИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТРОДУКЦІЙНОЇ ПОПУЛЯЦІЇ STAPHYLEA PINNATA L. У ФІТОЦЕНОТИЧНИХ УМОВАХ ДЕНДРОПАРКУ "ОЛЕКСАНДРІЯ"

Л.В. Калашиківа¹

Наведено інформацію про довготривалі моніторингові дослідження (2004-2014 рр.) інтродукційної популяції реліктового виду, занесеного до Червоної книги України, *Staphylea pinnata* L., яка формувалася в екосистемах дендропарку "Олександрія" із 1971 р. Наведено дані, які відображають зміни площі, чисельності особин, вікової диференціації в межах локусів популяції упродовж досліджень. Надано опис фітоценотичних та екологічних умов існування та кількісну оцінку морфометричних параметрів генеративних особин, які відображають їх життєздатність у локусах з різними екологічними умовами.

¹ Зав. лаб. природної флори Л.В. Калашиківа, канд. біол. наук – Державний дендрологічний парк "Олександрія" НАН України, м. Біла Церква